

Jan Saudeks illustration

Momir Talic och rättvisan
Av Joacim Blomqvist, (Sida – Sandö, Yelah.net)

Momir Talic och rättvisan

En rättvis rättsprocess?

inledning

När jag gick i grundskolan var två av mina bästa vänner jugoslaver, Zoran och Slavenka. Jugoslavien var det spännande land, långt österut som vi drömde om. Det var en vacker och bergig trakt, det var föreställde jag mig, ett relativt fritt och mycket fridfullt land. Tiden gick och jag gled från mina vänner, flyttade till Stockholm och studerade på universitetet.

När jag mötte Zoran igen 1992, var Jugoslavien en helt annorlunda plats. Det var krig. Jugoslavien brann. Det hände fasansfulla saker som varken Zoran eller jag kunde förklara. När kriget tillsist tog slut skulle folk försöka leva tillsammans igen, landet skulle återgå till den plats det var före kriget. För att detta skulle vara möjligt upprättades en Krigförbrytartribunal i Haag, den första sedan Nürnbergtribunalen 1945. Anledningen till att detta hände var att världssamfundet nu, efter Kalla kriget då enighet äntligen kunde uppnås, ville skapa ett nytt system där människor som förgripit sig mot krigets lagar kunde åtalas.

Titeln på denna text understryker artikelns syfte att undersöka om Tribunalen kan pröva och rättvist straffa den misstänkte krigsförbrytaren Momir Talic. Artikeln är uppdelad tre delar där första delen diskuterar vad som orsakade att krigsbottslighet var möjligt i post kalla krigets Jugoslavien. Andra delen resonerar om vilka brott Momir Talic kan gjort sig skyldig till och hur dessa framställs i media. Den tredje delen diskuterar huruvida Tribunalen är förmögen till ett rättvist utslag.

Aktörer

De etniska grupper som finns i det lilla triangulära balkanlandet, den federala republiken Bosnien-Herzegovina talar samma språk, även om trenden är att de försöker skapa nya tungomål. Det finns två alfabet varav det ena är kyriliskt och används av serberna och det andra är romanskt. Det finns huvudsakligen tre religioner: Ortodox- och romersk-katolsk kristendom och Islam

Grupperna indelas i vad som förr kallades muslimer vilka nu bytt namn och nu kallas bosniaker (bosniacs), det är kroaterna som ingått i federation med bosniakerna samt serberna som har en egen etniskt ren och autonom delstat: Republika Srpska.

I republiken finns dessutom 60000 NATO soldater som är där för att upprätthålla Dayton-avtalet vars implemetering började 1996.

Sedan 1993 har en krigsförbrytar tribunal varit verksam i Haag med ambitionen att åtala och döma personer i före detta Jugoslavien som gjort sig skyldiga till brott mot humanitär rätt, Brott mot mänskligheten.

Begrepp

Begreppet etnisk rensning, etnicko cis'cenje blev en term i internationella politiska vokabulären i maj 1992 (Silber/Little 1995, s.244). Fenomenet är dock betydligt äldre och har observerats vid ett flertal tillfälle bland annat under 1900 talet.

De antipolska aktioner som genomfördes av SS 1939 utgör ett exempel. Tiotusen intellektuella polacker mördades, för att beröva landet potentiella ledare; interneringen av två miljoner judar; samt styckningen och uppdelningen efter ett mönster som författaren Sven Lindqvist känner igen från Jugoslavien sammanfattas av honom som etnisk rensning. Hitlers mål var uttalat: - Polen ska avfolkas och kolonialiseras av tyskar; sade han(Lindqvist 1999, stycke 180).

Begreppet etnisk rensning är, fastslår konfliktforskaren och författaren Wilhelm Agrell, vare sig en vetenskaplig eller juridisk term; den användes av journalister för att beskriva de systematiska övergrepp; det folkmord som pågick i skuggan av inbördeskriget i Bosnien-Herzegovina.

Det nyuppfunna begreppet var så slagkraftigt att det snart blev ett propagandanummer i det pågående mediakriget i Bosnien mellan bosniaker, kroater och serber. Begreppet är en journalistisk term som beskriver tvångsförlyttningen av en grupp människor ur ett geografiskt bestämt område (Agrell 1998, s. 105).

Definitionen av termen Folkmord lånas ur folkmordskonventionen, Konvention den 9 december 1948 om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord (genocide), och definieras som ett agerande i: //avsikt att helt eller delvis förinta en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös grupp (folkmordskonvetionens artikel II). Termen folkmord är en översättning från engelskans genocide; ur latinets "genos" - folk och "caedere"- hugga eller döda (Gabrielsson 1999, s. 9).

Historia

Alla historier har en början; historien om den blodiga konflikt som härjar Balkan började med Slobodan Milosevic tal på järnvägsknuten Trastfälten (Kosovo Polje) i Kosova/Kosovo Metohija den 24 april 1987. Denna händelse måste betraktas som utgångspunkt i oroligheterna oavsett den gängse och nationalistiska mytbildningen som parterna byggt upp för att motivera sina respektive åtgärder under den efterföljande konflikten.

Denna sydslaviska historia är historien om de fyra krigen som upplöste det etniskt blandade och de friaste av de kommunistiska balkanstaterna -Jugoslavien. Denna Historia om den är fortfarande inte avslutad - den började i den fattiga provinsen Kosova/ Kosovo Metohija; den kommer sannolikt att sluta där.

Flera akuta problem kvarstår att lösa efter det att Natobomberna slutade falla över, den federala republiken (rest-), FRY Jugoslavien i juni 1999. Först av allt drar det ihop sig mot upplösning av FRY Jugoslavien. Det är en tidsfråga innan Montenegro bryter sig ur federationen med Serbien. Ett olycksbringande faktum är de nya rapporter som meddelar att de paramilitärer som tidigare var verksamma i Kosova/Kosovo Metohija men nu tvingats därifrån; har flyttat till Montenegro, några av dem för att finna nya gömställen och andra för att bli poliser.

Det rör sig främst om medlemmar ur de paramilitära grupperna Frenkijevci (efter deras ledare Frenki), Arkans "Tigrar" och Munja (blixterna). Dessa grupper var verksamma i det bosniska kriget och har senast gjort sig skyldiga till rån, mord och våldtäkt i Kosova/Kosovo Metohija (Milka Tadic i IWPR's Balkan Crises Report, No 93, november 16).¹

Staden Brcko är en maktspels- bricka i kraftmätningen mellan Republika Srpska, Bosnisk- kroatiska federationen och FN. Staden är förnärvarande ett condominium behärskat av både Srpska och federationen (ICG- Bosnia).²

De upptrappade konflikterna

Resultatet av de upptrappade konflikterna som startade i Slovenien i juni- juli 1991 med att landet tillsammans med Kroatien förklarade sig självständigt, den 25 juni 1991, blev förödande för den federativa socialistiska republiken Jugoslavien.

För Slovenien var utgången dock lyckad, efter en del skottlosning och hårda ord kunde landet göra en lyckad utbrytning som den västeuropeiskt influerade och rikaste av Jugoslaviens delstater(Silber/Little 1995, s.,154). Professorn på Oslos universitet, slavisten Svein Mönnesland noterar att; den 4 juli när striderna i Slovenien upphörde hade 64 personer dödats(Mönnesland 1995, s. 362). Men händelserna var ett järkecken.

Under kriget i Bosnien-Herzegovina, som startade två dagar efter Bosniens självständighetsförklaring i april 1992, runt polisstationen i Zvornik den 8, kunde liken snart räknas i tusental; byar och städer brann, familjer och kvarter splittrades. Före detta lekkamrater och människor som bott grannar i hela sitt liv internerade, våldtog och torterade varandra(Silber/Little 1995, s.222)

Kulturminnesmärkta städer som Dubrovnik och Sarajevo belägrades och sköts sönder i regn av eld och aska. Det undersköna balkanlandet Jugoslavien maldes sönder i marschtakt.

---

¹ <<http://www.iwpr.net>>

² <<http://www.intl-crises-group.org/projects/bosnia/reports/bh46main.htm>>

Den politiska bakgrunden

Radovan Karadzic utropade den nya oavhängiga staten Republika Srpska vid midnatt den 6 april 1992. Etnisk rensning var, menar författarna Laura Silber och Allan Little i sin bok, *The death of Yugoslavia*, det instrument vilket gav den nya staten territoriell definition. I by efter by, i främst Banja Luka- området och i nordöstra Bosnien, angreps den bosniakiska och kroatiska befolkningen; kvinnor, barn och män skildes åt. Kvinnorna rånades på sina ägodelar och blev därefter oftast fria. Männerna internerades och byns nyckelpersoner avskildes och "försvann".

De etniska rensningsaktionernas tydligaste karakteristika var systematisk elimination av kommunledning, intellektuella, medlemmar av SDA, All bosniska koalitionen (Silber/Little 1995, s.244-245). Den bosnisk- serbiska krisstaben fördrev 100 000 kroater och bosniaker från Prijedorområdet under 1992 (Labi Aisha, Long arm of the law).³

Den 25 maj öppnade övervakningslägret Omarska som snart skulle bli ökänt över hela världen.

Den nuvarande situationen

Det råder ett relativt lugn i det, enligt Dayton avtalet, etniskt delade Bosnien-Herzegovina. Den nuvarande kartan påminner lite grand om ett misslyckat pussel.

Landets 51 tusen kvadrat kilometer har en befolkning på cirka 3.2 miljoner invånare. Huvudstaden heter Sarajevo. Ordförande för tre parts- presidentskapet är Alija Izetbegovic. Det delas i två etniskt rena områden där delarna är insprängda i varandra.

Problemen är självfallet många. Men de mest brännande frågorna är hur parterna lyckas vidmakthålla det fragila eldupphör som sedan 1996 råder i regionen. Det bygger främst på två faktorer: dels på hur framgångsrikt Dayton-avtalet implementeras och dels om man kommer till rätta med de många brotten mot Humanitär Rätt (Rättigheter i Krig) och de Mänskliga Rättigheterna. För det sistnämnda ändamålet har en Internationell krigförbrytartribunal upprättats i Haag. I början av Tribunalens historia verkade den inte så framgångsrik: men så arresterades först Serbiens före detta vice premiärminister Radoslav Brdjanin i Banja Luka av Sfor styrkorna och lite senare stabsgeneralen Momir Talic under dramatiska omständigheter i Wien.

Fallet Talic

På onsdagsmorgonen den 25 augusti 1999 lyckades österrikisk polis i Wien, arrestera den bosnien- serbiska generalen Momir Talic. Talic överlämnades till FN senare på kvällen.

---

³ <<http://www.pathfinder.com/time/magazine/articles/0,3266,30745,00.htm>>

Generalen befann sig denna dag på en militär konferens i staden, anordnad av Österrikiska försvarsakademin och OSCE, (Organisation for Security and Cooperation in Europe) till vilken han, enligt OSCE, inte var inbjuden. OSCE menade att den inte heller kände till att det fanns åtal hos krigsföbrytartribunalen: vilken kunde leda till generalens arrestering.⁴

Serberna reagerade med bestörtning över händelsen och anklagade de österrikiska myndigheterna för förräderi. Man menade att österrikarna medvetet gillrat en fälla (Serb Military chief Arrested for War Crimes).⁵

Republika Srpskas premiärminister Milorad Dodik sade att:

- Republika Srpskas regering bedömde Talics arrestering som ett hårt politiskt angrepp mot nationen, därför att Talic är en nyckelperson i Republika Srpskas politik (Domovina Net - Tuzla Night Owl)⁶

Arresteringen genomfördes efter ett tips från FN:s krigsföbrytartribunal (ICTY-International Criminal Tribunal for former Yugoslavia). Generalen hade hållits omedveten om att FN domstolen under mars månad pekade ut honom, jämte den före detta vice premiärministern i Serbien: Radoslav Brdjanin (arresterad i Banja Luka den 6 juli av brittiska SFOR styrkor, enligt ICTY, july 6, 1999)⁷ som ansvarig för planeringen och genomförandet av blodbadet i nordöstra Bosnien. Brott vilka resulterade i att 100.000 bosniaker och kroater miste livet (Serb Military chief...)⁸

Momir Talic och Radoslav Brdjanin står åtalade både som gärningsmän till brotten och i egenskap av befäl i Krajinas autonoma regions krisgrupp (ARK), där Talic var president.

ICTY anser att: "Talic hade auktoritet och direkt kontroll över de operationer som genomfördes av (de i kampanjerna deltagande) milismän, poliser och paramilitärer i syfte att etniskt rena Krajina under den relevanta perioden. ICTY menar att Momir Talic och Radoslav Brdjanin har koordinerat de "etnisk rensnings" aktioner som genomfördes. Dessa operationer genomfördes som våldsamma attacker; förstörelse av icke-serbiska byar; tvångsförflyttning av befolkningen i stor omfattning; fysisk och psykisk misshandel av befolkningen i regionen; upprättandet och internerandet av ickeserber i lägren samt deporteringen och tvångsförflyttningen av bosniaker och kroater från ARKs område."

ICTYs åklagare Grant Niemann yrkade alltså på; "både individuellt (i förhållande till artikel 7 (1) i tribunalens statuter) och överordnat ansvar (artikel 7 (3)) för svaranden Momir Talic och Radoslav Brdjaninins fall. De misstänks ansvariga till:

⁴ <<http://www.wcw.org/icty/news/news-talic.txt>>

⁵ <<http://www.cij.org/content.html>>

⁶ <<http://www.vu.nl/~frnkti/tno/9908/28/c.html>>

⁷ <<http://www.un.org/icty/pressreal/p432-e.htm>>

⁸ <<http://www.cij.org/content.html>>

- **Brott mot mänskligheten** (Artikel 5 - förföljelse på politiska, rasistiska eller religiösa grunder)
(Case Information sheet, Brdjanin and Talic Case (IT-99-36-PT), 6 september)⁹

Övervakningslägren

Lägren Omarska, Keraterm och Trnopolje var JNAs (Jugoslaviska Federala Arméns) och senare senare Republika Srpskas första krajinatruppstyrkas ansvar. Truppstyrkan stod under kommando Momir Talic.

I dessa läger blev internerna, enligt ICTYs pressmeddelande, placerade på "politisk, ras- eller religiös" grund.

Omständigheterna i lägren var under all kritik. ICTY hävdar att internerna blev: "dödade, torterade, och kontinuerligt utsatta för fysisk- och psykisk- misshandel och inhuman behandling." ICTY misstänker att Talic personligen är skyldig till några av dessa brott.

Om Talic befinns ansvarig för Brott mot mänskligheten kan detta leda till livstids fängelse.

Enligt tribunalens Update 141 (30 augusti-5 september 1999),¹⁰ inställde sig generalen inför rätta tisdagen 31 augusti. Sammanträdet varade i mindre än tio minuter. Den australiska domaren David Hunt accepterade den tilltalades och hansrättsliga biträde, advokaten Vladimir Petrovic, begäran att slippa höra åtalet läsas upp i rätten. Försvaret menade att Talic redan läst dokumentet på serbiska vid ett flertal tillfällen och till fullo förstod dess innebörd.

Talic uppmanades att resa sig, varefter han anklagades för att begått Brott mot mänskligheten genom deltagandet i den etniska rensningen av den icke serbiska befolkningen i Bosniska Krajina på politiska rasistiska eller religiösa grunder. Generalen svarade med att militäriskt och resolut säga "Icke skyldig".¹¹

Lägret Keraterm

Vittnesuppgifterna från lägret Omarska beskriver det som en plats till vilket man förflyttades efter en tids vistelser i andra läger, till exempel från Keraterm;

Enligt vittnesmålet "Stevica", en manlig kroat, var ett uppror i maj 1992 anledningen till den deportation han drabbades av. Upproret inträffade i byn Hambarine, halvvägs mellan Prijedor och Ljubija. "Stevica" berättade att "I Ljubija förbjöds samtidigt alla kulturella, nöjes och sportaktiviteter" (Statement XVIII).¹²

⁹ <<http://www.un.org/icty/glance/brdjanin.htm>>

¹⁰ <http://www.vivarta.net/tribunal/tri141_2_eng.htm>

¹¹ <http://www.vivarta.net/tribunal/tri141_2_eng.htm>

¹² <<http://hrvati.cronet.com/cic/northwest/stat18.htm>>

"Stevica" fortsatte sin berättelse med att konstatera "Folk var skräckslagna för den så kallade serbiska armén som marscherade in på stadens centrala torg och intog detta. De införde undantagstillstånd; vilket innebar utgångsförbud från klockan 9:00 till 18:00. Folk förbjöds samlas på gatorna och de fick inte trafikera de stora vägarna. Serberna meddelade via Prijedor's radio sina krav på avvärjning av kroater och bosniaker, dessa var redan avvärjande".

"Sedan startade de godtyckliga arresteringarna och interneringarna av stadens invånare. Den 16 juni 1992 klockan 2:40 kom de för att hämta mig. De som arresterade mig var Ranko och Stiven och Slavko, Batazs son, vilka var praktiskt taget mina grannar. I lastbilen träffade jag min granne J.S som de också släpat ur sängen."

"Stevica" vet inte att berätta särskilt mycket om Keraterm; från Ljubija kom det emellertid den aktuella morgonen tretton av stadens invånare; de inhystes tillsammans med 550-600 civila medfångar i ett 200 kvadratmeter stort rum (Statement XVIII)¹³

Enligt Krigsförbrytartribunalen var Keraterm en före detta keramikindustri vilken; från den 24 maj till 30 augusti 1992 inrymde 3000 bosniakiska och bosnisk-kroatiska civila vilka vistades där under uppsyn av beväpnade vakter och under inhumana omständigheter, internerna blev: "mördade, våldtagna, torterade, slagna och på annat sätt utsatta för grym och förnedrande behandling". De flesta av internerna hölls i själva fabriksbyggnaden, i det som varit lagerlokaler; i ICTYs beskrivning numreras de till antalet fyra magasinerna (The prosecutor of the tribunal against...-Indictament).¹⁴

I gärningsbeskrivningen framgår i överensstämmelse med vittnesmålet "Stevica" att dessa lokaler var överfulla till den grad att internerna inte kunde liggande: "Hygienfaciliteter existerade inte". Toaletterna var obrukbara och otillräckliga, så till den grad att de: "frekvent översvämmade området närmast toaletten med urin och avföring". Internerna föddes på svältkost, var ständigt utan vatten, de saknade ombyte av kläder och hade inget att bädda med: "De fick lite eller ingen medicinsk vård".

"Stevica" förflyttades till Omarska den 4 juli, 16 dagar innan rum tre tömdes på sina tidigare invånare (vilka flyttades till ett angränsande rum) för att ge plats åt interner från opstina (distriktet) Prijedor (Brdo, inräknat byarna Hambrine, Carakovo, Rakovcani, Biscani och Rizvanovici)

Tidigt på kvällen monterade lägervakterna upp en kulspruta framför rummen och på natten ställde sig vakterna i cirkel runt rum tre, senare samma natt började soldaterna och vakterna att skjuta med maskingevär och kulsprutor. De sköt oavlatligt i flera timmar, de alternerade mellan punkt- och automatisk eld. Vakterna siktade på rumtre, men flera kulor träffade intilliggande byggnader. ICTY menar att befälen på Keraterm: Zoran Zigic och Dragan Kulundzija deltog i mordet på minst 140 människor från Brdo, vilka spärrats in i rum tre (The prosecutor of the tribunal against...-Indictament).¹⁵

---

¹³ Ibid

¹⁴ <<http://www.un.org/icty/indictment/english/210795-8htm>>

¹⁵ <<http://www.un.org/icty/indictment/english/210795-8htm>>

Omarska

"Stevica" förflyttades till lägret Omarska tillsammans med 130 medfångar. Där placerades han tillsammans med uppskattningsvis 80 andra människor i ett garage vars omfång var ungefär 22 kvadratmeter och 2.5 meter till tak. Garaget var byggt i betong; det blev hett och syrefattigt. På kvällen brukade vakterna öppna dörren och förolämpa dem: "Han kallade oss Ustasjas (kroatisk fascistisk milis under andra världskriget), sparkade oss med sina stövlar, slog oss med basebollträ och hydraliska rör (det var outhärdligt)". "Stevica" fortsatte berätta om medfångar som fördes bort om natten och aldrig återsågs, hur de lyssnade på de torterades smärtefyllda vrål hela dagarna. Han konstaterade i sitt vittnesmål att han tillhörde de lyckliga för de misshandlade inte honom så mycket. Det fanns fall då internerna helt enkelt pryglades till döds eller så svårt att de avled senare av skadorna. Liken kastades i en container som senare kördes bort med lastbil. "Stevica" sade att det fanns tre kategorier människor i Omarska:

1. en grupp vilken var avsedd att avrätta
2. en grupp för fångutbyte
3. och en grupp som serberna bestämt som onödiga

Journalisten Ed Vulliamy, korrespondent för brittiska Guardian, var den brittisk reporter som skrev den rapport från Omarska som belönades med det brittiska Stora journalistpriset för avslöjandet av det serbiska "koncentrationslägret", han beskriver i en artikel i The Nation den 10 juni 1996 sin ankomst till Omarska så här: //I stumbled into a//place that bewildered and outraged the world".¹⁶

Omarska var en plats särskilt upprättad för förödmjukelse och mord på bosniaker och kroater. Han var chockerad över att detta slags läger fanns i mitten av Europa, som ett eko av Tredje riket:

//hidden from view for three month while thousands were slaughtered and those who remained where kept skeletal, bloodied by torture and living in abject, desolate terror.¹⁷

Omarska rapporterade han: var en plats där man använde bulldozers för att skyffla ihop de döda. Där blev massmord en form av rekreation. Vakterna var ofta fulla och sjöng medan de torterade.

Trpopolje

Lägret Trpopolje lanserades av Ed Vulliamys journalistteam som ett koncentrationsläger. Den femte augusti 1992 hade hans grupp fotograferat utmärklade

---

¹⁶ <<http://www.thenation.com/>>

¹⁷ <<http://www.thenation.com/>>

människor bakom ett taggtrådstängsel: bilden kom att tolkas som det slutgiltiga beviset för att det nu fanns utrotningsläger likt de i Tredje Riket i Europas hjärta. Massmedia i hela världen började skriva om lägret som ett Belsen 92 (Brittisk media). Personen i förgrunden på videobilderna namngavs; han hette Fikret Alic (Deichmann 1997).¹⁸

Ed Vulliamy ingick i ett team vilket leddes av Penny Marschall (ITN - Independent Television News- för News at Ten), hennes kameraman Jeremy Irvin och reportern Ian Williams (ITN för Channel 4) hade fått ett scoop som tycktes bevisa det den amerikanske journalisten Roy Gutman skrivit i Newsday om lägret i Manjaca och Omarska, där han talade om Omarska som ett utrotningsläger.

Jeremy Irvin hade tagit bra bilder; problemet var att bilderna inte var det de såg ut som.

Att Trpopolje inte var något koncentrationsläger avslöjades i en artikel i LM (Living Marxism)- Magazine, " The picture that fooled the world", skriven av den tyske journalisten Thomas Deichmann. Det fanns inte ens en taggtråd runt lägret.

Trpopolje hade tidigare varit ett centrum med bland annat en skola, den var omgärdad, som de flesta skolor är med ett ungefär en meter högt stängsel. Jeremy Irvin hade funnit sin taggtråd utanför lägret; där det fanns ett inhägnat lager för jordbruksmaskiner. Bilderna på Fikret Alic med flera tog Irvin från insidan av denna inhägnad; det är således inte Fikret Alic som är inhägnad utan Irvin. Trpopolje användes under kriget som en flyktinguppsamlings- och transitläger.

Åtal mot tidskriften Living Marxism

Tv bolaget ITN vars journalister alltså fått Stora journalistpriset för dessa bilder reagerade på LM-Magazines avslöjande genom att stämma LMs ansvarige utgivare Mick Hume och publicisten Helene Gulberg för förtal (ITN vs LM).¹⁹ LM bad brittiska Channel 4 förstora bilderna med Fikret Alic och det visade sig då att stängslet i förgrunden var trasigt, gammalt och rostigt.

ITN hävdade att man aldrig påstått att Trpopolje var ett koncentrationsläger och svor sig oskyldiga för den pressuppståndelse som blev 1992. LM menade att det ITN påstod genom att visa bilderna från Trpopolje på Fikret Alic var närmast omöjligt att inte associera med nazistkoncentrations läger (ITN on trial).²⁰ ITN förnekade alltså inte det Deichmann skrivit. Man hävdade istället att han vantolkat innebörden av Irvins bilder.

Uppståndelsen kring Deichmans artikel ledde till en omständlig rättsprocess och har enligt Deichmann kostat LM-magazine 50.000 engelska pund (UK press coverage, june 1999).²¹

¹⁸ <http://www.srpska-mreza.com/Imf97/LM97_bosnia.html>

¹⁹ <http://www.informinc.co.uk/ITN-vs-LM/story/LM104_Case.html>

²⁰ <http://www.srpska-mreza.com/LM/LM102_ITN/LM102_ITN.htm>

²¹ <<http://www.informinc.co.uk/ITN-vs-LM/press/coverage/ju.../06-CENSORED-1999.htm>>

Vänstertidningen LM är en kontroversiell tidskrift som varit i blåsväder mer än en gång. Den har inoppertunt ofta tagit serbernas sida; den är liten och fattig tidskrift. ITN riskerade alltså ingenting med åtalet mot LM vare sig politiskt eller ekonomiskt - ITN är en förhållandevis väletablerad och ekonomiskt välbeställd organisation.

Det olyckligaste resultatet av den här affären, var den betydelse den kom att få för den internationella rättvisan. Serberna har redan hävdat att det i själva verket inte fanns några koncentrationsläger av den typ som västerländsk press ville göra gällande, Radovan Karadzic menar i en intervju, från den 11 augusti 1999, att lägren är: //the whole world against the Serbs (I accuse, LM-Magazine 1999).²²

Uppdagandet av den "fejcade" nyheten gav dem empiriska bevis för att det förhöll sig på de viset; i åtminstone ett fall - Trpopolje. Ed Vulliamys vittnesmål från 1992 i The Nation och igen 1996 är knutet till Tv-teamets bilder; journalistens vittnesbörd har därigenom misstänkliggjorts.

Västs behandling av LMs avslöjande är också märkligt; 1998 var rättegången och avslöjandet på 17:e plats över världens 25 mest censurerade nyheter enligt IGCs lista (Institute for Global Communications - Projekt Censored Identifies the 25 most-Censored Storys of 1998).²³

Den allvarligaste konsekvensen är nog ändå att uppdagandet av "fejken" kastade misstankar över de hundratals vittnesmål som talar om omänskliga och förnedrande behandling av fångarna i Omarska.

Bilderna har dessutom tagits till intäkt för delar av ICTYs arbete vilket är till men, om man ska döma den ansvarige Momir Talic någorlunda rättvist.

Republika Srpskas presstabu

Det finns i Republika Srpska ett tabu att tala om det som hände i Bosnien under 1992, men detta tabu har börjat lossna. Den 10 september 1999 rapporterar journalisten Jadranka Slatina att dagstidningen Nezavisne skriver om mordet på 200 bosniaker vilket utfördes av bosnien-serber i syfte att skapa ett etniskt rent Republika Srpska. (Slatina - Balkan Crises Group, Institute of War and Peace Reporting).²⁴

Men journalister lever farligt i Republika Srpska. Den 22 oktober 1999 miste ägaren till dagstidningen Nezavisne Novine båda sina ben vid ett bilbombsattentat.

Motivet sägs vara de uppgifter som publicerats om de serbiska krigsförbrytelserna. Attentatet var, enligt journalisten Branko Peric i Banja Luka, kulmen på den serie attacker riktade mot oberoende massmedia som startade de 6 mars med en bombattentat

---

²² <http://www.informinc.co.uk/LM/LM102/LM102_Interview.html>

²³ <<http://www.igc.org/igc/pn/hg/projectc.html>>

²⁴ <http://www.iwpr.net/balkans/news/bcr100999_1_eng.htm>

mot den nya radiostationen Osvit i Zvornic. Troligtvis är attentaten utförda av Serbiska radikala partiet, SRS (Branko Peric-IWPRs balkan crises report, No 93).

Preliminär slutsats

Den serbiska reaktionen på vittnesmål och avslöjande samt Talic klara nekande i rätten är, tror jag, samtidigt ett utslag av krigstrauma och sundhetstecken. Nekandet förefaller adekvat om det inte tolkas som om (vilket ofta är fallet) Republika Srpska inte gjort sig skyldigt till krigsförbrytelser: den saken är ställd bortom allt rimligt tvivel, antalet bosniakiska och kroatiska vittnesmål är förkrossande stort. Vittnesmålen är dessutom samstämma även då de är oberoende av varandra.

Det är samtidigt så att det inte fanns några nazi-koncentrationsläger i hjärtat av Europa. Den viktigaste skillnaden mellan de serbiska övervakningslägren och de tyska koncentrations- och utrotnings lägren är skalan. När de allierade intog koncentrationslägret Bergen- Belsen 1945 fann man 10.000 kroppar som ännu inte begravts och 40.000 sjuka och döende personer; varav 28.000 dog efter befrielsen. Enligt en analys från Jewish Historical Institute i Warsawa, mördade man i utrotningslägret Sobibor 350,000 personer på 17 månader.

I Omarska fanns det från lägre öppnande, den 25 maj 1992, 3000 interner totalt - enligt ICTY (The prosecutor of the tribunal against...-indictment).²⁵ Den berömde nazistjägaren Simon Wiesental sade 1992: "Att kalla lägren koncentrationsläger är en minimisering av nazisternaskoncentrationsläger, inte ens Gulaglägren ska jämföras med nazilägren".

Men intentionen med att skapa ett etniskt rent Bosnien genom lägren, folkfördrivning och så vidare är ett rasistiskt tankespar som är nationalistiskt och brottsligt. Karadzic totala förnekande av lägrens existens och Talic militäriska "Icke skyldig", ska nog betraktas som en sådan rationalisering som bland annat konfliktforskaren Johan Galtung och kriminologen Stanley Cohen observerat i brott på denna nivå. Rationaliseringsprocessen, är en förnekelseprocess som beskrivs i åtminstone tre steg, i spiral: kategoriskt förnekande, - förmildrande och -förklarande:

Det hände inte här...

om det hände här, så är det inte vad det ser ut som...

Även om det är vad det ser ut som så är det rättfärdiga handlingar.(Cohen 1997, s.494)²⁶

²⁵ <<http://www.un.org/icty/indictment/english/13-02-95-4.htm>>

²⁶ Galtung beskriver i ett föredrag från 11/2 1999: Genocide("förintelse") - also a question of discourse, tio steg i förnekelse processen:(1)antalet är överdrivet(2) de måste gjort något fel, annars skulle det inte hänt(3) krig är krig, sådant händer i krig(4)De fokuserar på sånt här för att rikta uppmärksamheten från sina egna brott(5) Ok, ok det kanske hände, men minns vad de gjorde oss, vi är alltså kvitt(6) detta är en del av deras propaganda mot oss(7) kanske gjorde de så mot sig själv(8) Vi var i krig också mot dessa människor, de var i krig mot oss(9) allt de behövde göra var att kapitulera, ge sig till oss(10) de provocerade oss till det genom att vara så uppstutsiga . Cohens förslag på en tre delad spiral är lättare att använda och ligger i linje med Galtungs. Här använd alltså modellen från Cohens essay The Culture of Denial, 1993

Som en sådan rationalisering ska nog också pressens tabu ses (temat berörs inte i mainstreampress). Nezavisne avslöjande och brott mot tabu är av utomordentlig vikt och pekar i riktning mot en läkningsprocess som Tribunalens arbete är ett första steg mot.

I en annan riktning pekar däremot västmedias kalla hållning i förhållandet till LMs avslöjande av ITN. Om inte segrarmakterna kan behandla det besegrade Republika Srpska förnuftigt kommer Tribunalens arbete att orsaka mera split än försoning.

Vad är brott mot mänskligheten?

Talic har anklagats för Brott mot mänskligheten; denna förbrytelse är identisk med brott mot krigets lagar, det vill säga brott mot mellanstatliga konventioner undertecknade av suveräna stater såsom "Konventionen om förebyggande och bestraffande av brottet folkmord (folkmordskonventionen)" 1948 och fyra Genèvekonventioner om krigföringens former (1949) adderade till en äldre Haag-konvention från 1907.

De fyra Genève konventionerna behandlar i turordning:

- Genèvekonventionen I - Tar upp frågan om sjuka och sårade, förbandsplatser och deras status
- Genèvekonventionen II - behandlar motsvarande frågor under sjökrig
- Genèvekonventionen III - reglerar krigsfångars status
- och så Genèvekonventionen IV - vilken beskriver vilket skydd civilpersoner bör ha i krigstid.

Därutöver finns två tilläggsprotokoll, vilka skrevs 1977 och innehåller skydd för offer i krigstid: Det första av protokollen behandlar regler för användning av stridsmedel och stridsmetoder. Det definierar skillnader mellan å ena sidan civila, å andra sidan militära mål. Det andra protokollet rör "icke-nationella konflikter"; det var första gången en internationell konvention behandlade - och försökte reglera krigshandlingar i inbördeskrig (Agrell 1998, s.46-47).

Tribunalen

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia är ett resultat av Säkerhetsrådets resolution 827, antagen den 23 maj 1993. Tribunalens uppgift är att åtala och pröva individer som kan vara skyldiga till allvarliga kränkningar av internationell humanitär rätt under den väpnade konflikten i Jugoslavien från och med 1991. Tribunalen sponsras huvudsakligen av FNs medlemstater och med frivilliga

bidrag. Tribunalen stöds av NGOs som Koalitionen för internationell rättvisa (CIJ), med arbete och material.

Tribunalen skapades därför att det internationella samfundet såg händelseutvecklingen i Jugoslavien som ett hot mot internationell fred och säkerhet. Det slogs fast att tribunalen skulle "bidra till återupprättandet och vidmakthållandet av fred i före detta Jugoslavien" (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia).²⁷

Om möjligheten till försoning

Fred och försoning är kanske den viktigaste anledningen till ett rättvist förfarande i Haagdomstolen. För att detta ska uppnås bör området stabiliseras. De brottsliga handlingarna måste upphöra och de misstänkta krigsförbrytarna ska arresteras. Som visats är läget inte under kontroll: Daytonavtalet har bara delvis implementerats, det råder inte fred i regionen; bara ett rangligt eldupphör.

Hittills har 66 personer bibringats misstanke om brotten av Tribunalen, en stor del är dessutom hemligt misstänkta. Tribunalen har genomfört 32 arresteringar, 13 gav sig frivilligt, sex arresterades utanför Bosnien-Herzegovina och Sfor styrkorna har arresterat 13. De största aktionerna har genomförts i den sektor som kontrolleras av brittiska arméén. Dessa aktioner har lett till nio arresteringar och döden för en misstänkt, som sköts ned i eldstrid. Amerikanerna har arresterat tre personer och fransmännen en (icg - Is Dayton failing?) .²⁸

Ännu så länge är dock fallet med arresteringen av de högt uppsatta militära befälen Momir Talic och Radoslav Brdjanin ett undantag. Sannolikt har krigsförbrytarna nu blivit försiktigare. Det är dessutom svårt att gripa de misstänkta: därför att de ofta har höga positioner i de berörda ländernas politiska liv.

De viktigaste av de misstänkta serbiska förbrytarna, Radovan Karadzic och Momcilo Krajisnik, ingår till exempel fortfarande i Republika Srpskas politiska liv.

I nuvarande situation finns helt enkelt inte möjligheten att gripa dem. Viljan att genomföra en operation med detta mål saknas: eftersom de politiska konsekvenserna av en sådan aktion säkert skulle bli förödande.

Serbiens president, den demokratiskt valde och lagligt tillsatta - Slobodan Milosevic bibringades misstanke om brott mot mänskligheten den 27 maj 1999. Hans position har sannolikt stärkts av att det föreligger ett åtal mot honom i kombination med att NATO genomförde de massiva bombningar mot landet mellan mars och juni 1999.

Måhända tänker sig inte Tribunalen att faktiskt gripa den jugoslaviske presidenten? Åtalet kan nog snarast ses som en signal eller markering av hur världssamfundet bedömer Jugoslaviens regering under den politiska period som förlupit och de konflikter Samfundet menar att de startat. Men då är det ju knappast Immanuel Kants

²⁷ <<http://www.cij.org/icty/icty.html>>

²⁸ <<http://www.intl-crisis-group.org/>>

Kategoriska- imperativ som är Tribunalens moraliska ledstjärna.²⁹ Vore så fallet åtalade man genast president Clinton för dennes aggressiva utrikespolitik i Nordafrika, Europa, Latinamerika och Asien; för att inte glömma Turkiets Kurdistan politik eller Rysslands agerande i Tjetjenien.

Det heroiska motståndet mot den nya världsordningen

Milosevic regering, serbisk press och viss vänsterpress i väst har hävdad att serberna gör ett heroiskt motstånd mot Den nya världsordningen. En världsordning som tolkas så att USA strävar efter att bli ensam härskare över världen. Alla globala som nationella institutioner tvingas in i USAs maktsfär. Serberna uppfattar krigsförbrytar tribunalen som ett verktyg för denna Nya världsordning - som en metod för stormakten att implementera sin oinskränkta hegemoni över världssamfundet.

Den serbiska hållningen är må hända, i detta ljus, lätt att förstå? - De har ett visst fog för den.

USA är ju den ända supermakten, de flesta åtalade i Haag är serber och det finns inte en enda NATO medlem inför rätta, detta trots att den västliga försvarsalliansen nyss bombat Serbien till stenåldern, i strid mot internationell rätt.

ICTYs chefsåklagare Louise Abour noterade i ett uttalande den 20 maj 1999 saken. Hon förklarade att: hon inte tänkte kommentera några av de anklagelser om brott mot internationell humanitär rätt begåna av Natoländerna, hon accepterade de försäkringar natoledarna givit om att: ”/de tänkte anpassa sina operationer i Federala Republiken Jugoslavien i överensstämmelse med internationell humanitär lag.” Hon berättade att hon:”/påmint, flera av dem[Natoländerna], när tillfälle uppkommit, om deras plikt att genomföra rättvisa och öppna undersökningar av varje avvikelse från politiken[att beakta humanitär rätt], och befälens plikt att förhindra och straffa[överträdelser], om nödvändigt.” Ingen av de brott som Nato anklagades för under bombningarna i början av 1999 beivrades eller undersöktes på något sätt. Ett Internationellt juristsamfund, MAICL(Movement for the Advancement of International Criminal Law) bestående av enskilda jurister och organisationer från England, Kanada och Grekland har gjort en sammanställning som publicerats på Internet.³⁰

Serberna har utnyttjat förhållandet för en PR kupp, den 29 juni anmälde de president Clinton, Madelaine Albright samt en rad NATO befäl till Tribunalen. I anmälan pläderade man för att NATO ledarna skulle prövas som ansvariga till Brott mot mänskligheten (Serbia info, charge against the Nato leaders).³¹

Saken framstår utan tvivel som ganska problematisk. De kanske viktigaste punkterna i kritiken mot Nürnberggrättegångarna, var ju dels att kravet på förutsägbarhet i klassisk straffrätt inte kunde tillgodoses. Rätten skapade i sina domar lagar som inte tidigare

²⁹ Den i Königsberg bosatte, tyske filosofen Immanuel Kants(1724- 1804) kategoriska imperativ kan sammanfattas i setensen:Du ska handla på ett sätt som kan upphöjas till allmän lag.

³⁰ <<http://ban.joh.cam.ac.uk/~maicl/summary.htm>>

³¹ <<http://www.serbia-info.com/news/1999-06/29/12976.html>>

funnits. Nazisterna dömdes således för brott som det inte fanns formell lagstiftning emot.

Dels att bara de besegrade straffades även om det fanns fog för att straffa också segrarna: Sovjet för illdåd mot den egna befolkningen och mot tyskarna, USA/England för två fällda atombomber, terrorbombningarna mot Dresden, Tokyo och Hamburg, förstörelsen av det kulturellt viktiga italienska klostret Monte Casino och så vidare...

Nürnberg - menade kritikerna var snarare ett instrument för vedergällning, än en rättvis domstol. Förhållandet verkar vara det samma i Haag.

Vad göra?

NATO visade en kontraproduktiv väg, när kriget mot Jugoslavien startade den 23 mars 1999. Helt förutsägbart hände främst två saker; dels intensifierades folkfördrivningen av albaner och dels slöt serberna tätt runt Milosevic. Situationen spetsades till när NATO generalerna tycktes sakna strategi för sitt angrepp, de utgick från att det skulle räcka med några dagars bombningar - men kriget tog tre månader. NATO vann tillsist kriget men åstadkom inte fred.

I Kosova/Kosovo Metohija råder nu vad som kan beskrivas som ett anomiskt (av upplösning och normlöshet präglad-) tillstånd vilket inkluderar ett stort hämndbegär och behovet av demarkering gentemot det Serbien NATO vill att landet ska införlivas i. Det har ju aldrig varit meningen att Kosova skulle bli en autonom stat.

Kriget i Bosnien-Herzegovina avslutades också det med NATO bombningar mot ett krigstrött Serbien. Inte heller där åstadkoms fred, bara ett rangligt eldupphör och ett Daytonavtal som bara i begränsad omfattning implemeterats.

Möjligen är det klokt att dra slutsatsen att bombningar inte är en framkomlig väg utifrån dessa båda exempel .

Serbien har sedan länge varit utsatt för handelsblockader vars resultat blivit världsamfundet avgränsning och demonisering av serberna. I västmedia har serberna i varierande grad demoniserats. Detta har i sin tur lett till detta lands stigmatisering i ett internationellt perspektiv.

I USA har flera radikalt sinnade författare som Edward Said, Noam Chomsky och Howard Zinn (alltså de intellektuella kring tidningen Z-magazine) argumenterat för Hippokrates läkared: Först - gör ingen skada och om du inte kan göra gott - gör inget alls. Denna position är mycket problematisk. Det verkar märkligt och dessutom ganska fegt att stå med armarna i kors och titta på medan storskaliga övergrepp sker eller låta människor som rånat, våldtagit och mördat gå fria. Det är i varje fall inte försvarbart i förhållande till "vanliga" kriminella som man låser in på Kumla eller San Quentin. Det är ju till exempel i Sverige straffbart att inte ingripa för att förhindra ett allvarligt brott begås; det är nog ur moralisk synpunkt, riktigt att tänka sig samma praxis i internationell skala även om denna praxis inte finns.

Det är sannolikt nödvändigt att världen förmår att upprätta en instans som är värde- och moraliskt- neutral, där inte förbrytare dömer förbrytare som i Fritz Langs impressionistiska film M. Det skulle vara önskvärt att inrätta en kontinuerlig Tribunal istället för de två som finns, Arusha-tribunalen och Haag- tribunalen. En sådan Tribunal bör inte vara bunden till en särskild stats nycker och den måste kunna agera globalt. Denna Tribunals jurister (från så många länder som möjligt) bör vara de skickligaste som står att finna. Detta är förstås en orimlig tanke men den ända väg som finns för upprättandet av rättvisa vid brottsmål av global natur. Detta skulle eliminera det mesta av den kritik som diskuterats här.

Tanken på denna Tribunal har diskuterats av det internationella juristsamfundet. Det är dock fullkomligt osannolikt att länder som Ryssland, USA och Kina skulle gå med på att den inrättades. Noam Chomsky har helt riktigt påpekat att "om Nürnberglagarna tillämpats sedan 1945 skulle alla USAs presidenter dömts till döden".

En sådan tribunal skulle också förses med möjligheten att pröva förtal och lögn. Tribunalen skulle kunna göra en kvalitativt saklig förundersökning där propagandalögnerna i pressen på båda sidor vederlagts av duktiga undersökande journalister på plats (från till exempel Human Rights Reports och International War and Peace Reports).

Resultatet blev i bästa fall att inte bara några kroater och serber som Momir Talic och Radoslav Brdjanin dömdes i Haag. Det blev möjligt att åtala förtalet och lögnerna i den krigförande pressen (om inget annat så för uppvigling). Man kunde dessutom pröva NATOs beslut i mars; att bomba FRY Jugoslavien.

Om alla parter i Jugoslavien således fick upprättelse, kanske det blev möjligt för de unga sydslaverna (de äldre människorna i regionen har aldrig hatat varandra) att leva tillsammans igen. Om illgärningarna erkänts blir upprepningen av de gånga årens vansinne mindre trolig. Någon form av sanningskommision, likt den i Sydafrika skulle kanske kunna resultera i att historien om de pågående balkanska krigen gick till Historien.

Tryckta källor:

- Agrell, Wilhelm - De omänskliga rättigheterna(Stockholm 1996)
- Cohen, Stanley - The culture of denial(London 1993)
- Gabrielsson, Kim - Folkmord - inget nytt i historien(Uppsala 1999)
- Lindkvist, Sven - Du är död(Stockholm 1999)
- Little, Allan och Silber, Laura - The death of Yugoslavia(London 1996)
- Mönnesland, Svein -För Jugoslavia og etter(Oslo 1995)

Internet källor:

1. <<http://www.iwpr.net>>
2. <<http://www.intl-crises-group.org/projects/bosnia/reports/bh46main.htm>>
3. <<http://www.pathfinder.com/time/magazine/articles/0,3266,30745,00.htm>>
4. <<http://www.wcw.org/icty/news/news-talic.txt>>
5. <<http://www.cij.org/content.html>>
6. <<http://www.vu.nl/~frnkti/tno/9908/28/c.html>>
<<http://www.un.org/icty/pressreal/p432-e.htm>>
7. <<http://www.un.org/icty/glance/brdjanin.htm>>

8. <http://www.vivarta.net/tribunal/tri141_2_eng.htm>
9. <<http://hrvati.cronet.com/cic/northwest/stat18.htm>>
- 10.<<http://www.un.org/icty/indictment/english/210795-8htm>>
- 11.<<http://www.thenation.com/>>
- 12.<http://www.srpska-mreza.com/Imf97/LM97_bosnia.html>
- 13.<http://www.informinc.co.uk/ITN-vs-LM/story/LM104_Case.html>
- 14.<http://www.srpska-mreza.com/LM/LM102_ITN/LM102_ITN.htm>
- 15.<<http://www.informinc.co.uk/ITN-vs-LM/press/coverage/ju.../06-CENSORED-1999.htm>>
- 16.<http://www.informinc.co.uk/LM/LM102/LM102_Interview.html>
- 17.<<http://www.igc.org/igc/pn/hg/projectc.html>>
- 18.<http://www.iwpr.net/balkans/news/bcr100999_1_eng.htm>
- 19.<<http://www.un.org/icty/indictment/english/13-02-95-4.htm>>
- 20.<<http://www.cij.org/icty/icty.html>>
- 21.<<http://www.intl-crisis-group.org/>>
- 22.<<http://ban.joh.cam.ac.uk/~maicl/summary.htm>>
- 23.<<http://www.serbia-info.com/news/1999-06/29/12976.html>>

Föredrag samtal m.m.

- Galtung, Johan- Genocide(”förintelse”) - Also a question of discourse, SCASSS seminar Uppsala, 11 February 1999